

БОГОРОДИЦЯ В СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ірина КМЕТЬ

Одним із найпоширеніших образів у народній християнській культурі як України, так і Польщі є образ Божої Матері. Чимало теологів, дослідників народної релігійної культури Польщі присвятили свої праці вивченню образу Богородиці, з'ясуванню важливих аспектів функціонування, формування цього образу в релігійній свідомості поляків.

Предмет дослідження статті — стан вивчення марійної проблематики у працях польських теологів та фольклористів кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Дослідження народного християнства і формування ставлення до Божої Матері в релігійній свідомості поляків належить до найбільш актуальних і популярних питань у польській науці. Пізнання вірувань, релігійних поглядів народу, звичаїв, традицій, пов'язаних із вшануванням Богородиці, дозволяє краще збагнути суть народного християнства, принципи його функціонування у різних аспектах прояву релігійності, які, за визначенням дослідника народних вірувань Ришарда Томіцького, охоплюють сферу світоглядну, культову та суспільно-організаційну [24; 30]. У питаннях вивчення народнорелігійного світогляду слід враховувати різноманітні чинники, серед яких, як слушно наголошував кс. Теофіль Ходзидло, один з найважливіших — церковна традиція [5, 111].

Образ Богородиці в церковній традиції досліджували: Єжи Юзеф Копеч [12; 13; 14; 15], кс. Станіслав Целестин Напюрковський [18; 19; 20], кс. Юзеф Кудасевич [16], кс. Сергіуш Гаєк [6]. Вивченню образу Божої Матері в польській народній традиції присвятили свої наукові дослідження Тадеуш Клак [10], Ева Роса [22], Яцек Громбчевський [8] та Єжи Бартмінський [3; 4; 1]. Свідченням актуальності та продовження вивчення марійної тематики у польському фольклорі можуть слугувати магістерські праці, захищені в останні роки,

що зберігаються в етнолінгвістичній лабораторії Інституту польської філології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні: “Про Богородицю в народній культурі” К. Кусмешак, “Пісні марійні з теренів Люблінщини. Спроба систематизації” Д. Марковської, “Систематизація люблінських маївкових пісень” І. Колбук.

Загалом вшанування Богородиці у Польщі, наголошують дослідники, можна розглядати у трьох функціональних сферах: 1) літургійно-церковній (вшанування Богородиці відповідно до вчення Церкви); 2) загальнонаціональній (Богородицю визнано опікункою польського народу, Королевою Польщі); 3) народній (Богородиця — Матір не лише Христа, а й усіх людей). Саме такий образ Богородиці зустрічаємо в численних жанрах фольклору [3, 272]. Образ Богородиці в кожній з цих визначених світоглядних моделей містить низку особливостей, з'ясування яких дозволить краще пізнати специфіку народного християнства.

Образ Богородиці у християнстві є предметом вивчення одного з розділів догматичного чи систематичного богослов'я — маріології. Вчення маріології ґрунтується на біблійних джерелах, текстах релігійних гімнів, літургійних піснеспівах, іконографічній традиції, пам'ятках гомілетики. Головні напрямки розвитку дисципліни були визначені рішеннями, прийнятими на Третньому Вселенському соборі в Ефесі 431 р. Одне з них, наприклад, стосувалося визнання земної жінки Матір'ю Божого Сина. Грецька назва *Theotokos* у перекладі на латинську отримала дві можливі інтерпретації: *Dei genitrix* — звичайна жінка, що народжує Сина Божого, і *Mater Dei* — Матір Бога.

Цей аспект трактування Богородиці знайшов особливе відображення у польській релігійній культурі. Адже в різних джерелах можна зустріти три форми згаданого окреслення Діви Марії. Богородиця (*Bogurodzica*)

(Жінка, що народжує Бога) — назва, відома в Польщі з XIII ст., саме тоді під таким заголовком з'явилася одна з перших богородичних пісень. У XV ст. з'явилася інша назва, в якій наголошується на тому, що Діва Марія породила Бога, Богородиця (Bogarodzica). Поряд зі згаданими назвами існує ще одна, внутрішня форма якої дозволяє поєднати семантичні особливості перших двох, — Богородиця (Bogorodzica) [1, 111–113]. Відповідно до вищезгаданих трьох типів культу Богородиці в Польщі, можна розглядати й найбільш поширені Її назви. Наприклад, в мовленні богослужбової літератури найчастіше вживаються слова *Bogarodzica*, *Niepokalana*, *Maryja*. Загальнопольського розповсюдження набули назви *Matka Boska*, *Matka Boża*, *Matka Najświętsza*. У творах польської усної народної творчості найчастіше можна зустріти зменшувально-пестливі форми: *Panienka*, *Najświętsza Panienka*, *Matuchna Boża*, *Panienka*, *Panieneczka święta*¹.

Головні принципи маріології визначають христологічна та еклезиотипологічна теорії. Згідно з першою, Богородиця та Христос є посередниками між людьми та Богом. Якщо Христос, Син Божий, приніс себе в жертву заради відкуплення людських гріхів, тоді Богородицю, турботливу та щедрю на молитви Матір усіх людей, окремі автори називають співвідкупителькою.

Догмат про співвідкупительство Богородиці належить до найбільш дискусійних питань у сучасному католицькому богослів'ї. Дослідженню цієї проблеми присвятив свою працю кс. Ц. С. Напюрковський. Тезу про співвідкупительство Божої Матері, наголошує він, вперше ввів у сучасну теологію проф. Й. Лебон у 1921 р. Аргументував своє твердження цей дослідник так: оскільки падіння людства зумовив гріх Єви, то порятунок світу залежить лише від Марії, що з волі Божої народила Христа. Тому Марія і Христос — це єдиний шлях до визволення з гріховних тенет [19, 70]. Інше розуміння цієї проблеми висловив іспанський теолог Костер, який вважав, що Бого-

родиця прийняла в ім'я людства дар відкупительства, тобто покійно прийняла звістку про народження Христа. Тому Богородиця є лише посередницею, через яку здійснюється відкуплення людства, а не співвідкупителькою [19, 71–72]. Варто зазначити, що, згідно з вченням Православної Церкви, Богородиця бере участь не у відкупленні гріхів, а у втіленні, воплощенні Божого Сина, через якого здійснюється відкуплення. Адже Богородиця — це Жінка, яка народилася на землі, відповідно й сама була причетною до Адамового первородного гріха, як і все людство, через що також мала потребу у відкупленні. Зрештою, як наголошує Ю. Копеч, саме поняття “співвідкупителька” у теологічних працях з'являється досить пізно, лише у XIX ст. Особливо актуальною і найбільш дискусійною ця проблема стала в 50-х роках XX ст., напередодні II Ватиканського собору.

Еклезиотипологічний напрямок дослідження маріології полягає в отождненні святості та безгрішності Божої Матері із самою повнотою Христової Церкви: “Як Церква є святою від початку, так і Марія є святою від початку. Як Церква покликана спасати людські душі і виконує роль посередника між людиною та Богом, так і Марія є прототипом Церкви” [11, 26–27].

Варто зазначити, що ці християнські ідеї (Богородиця — рятівниця грішних душ, визнання Богородиці другою Євою) відобразилися і в народній релігійній традиції. У народному християнстві, зокрема в апокрифіці, Богородиця — земна, Богом обрана жінка. Богообраність Діви Марії можна помітити від дня Її зачаття. Ангел повідомляє праведним Йоакиму та Анні про народження дочки. Щира постійна молитва Матері Ісуса Христа допомагає грішникам, які звертаються до Неї з проханням. Богородиця є посередницею між людьми та Богом, Нова Єва, покликання якої — допомогти людям зменшити тягар власних гріхів. Саме на Її прохання, свідчить апокрифічна есхатологія, Христос відмикає пекло і випускає розкаяні душі.

Дослідженню польської звичаєвості, пов'язаної з вшануванням Богородиці, а також з'ясуванню генези покровительства Богородиці над польським народом присвятив низку своїх праць Ю. Копеч. Зокрема, автор стверджує, що культ Богородиці в Польщі є яскравим прикладом певного “релігійно-національно-патріотичного стереотипу”, що є важливим елементом національної самоідентифікації поляків. Свідченням давності марійного культу в Польщі, стверджує дослідник, є популярність однієї з найдавніших церковних пісень, яку співали ще в час битви під Грюнвальдом, — “Богородиці”, а також вшанування чудотворного образу Ченстоховської Божої Матері, який досі зберігається на Ясній Горі. Від XV ст. у піснях, молитвах Богородиця часто згадується як Королева. З цього часу збереглися численні розповіді про допомогу Богородиці польському народові під час військових дій. Наприклад, король Ян Ольбрахт висловив переконання, що саме Богородиця допомогла побороити орди татар під Копистрином у 1487 р. [15, 141] Завоювання Полоцька 30 серпня 1579 р. Стефан Баторій також пов'язував з опікою Марії.

Початок визнання Богородиці Покровителькою та Королевою Польщі зазвичай пов'язують із днем проголошення клятви польського короля Яна Казимира у Львівській латинській катедрі 1 квітня 1656 р. [13, 275] Оголошення обітничі перед образом Божої Матері мало стати виявом вдячності монарха за успішне протистояння шведській навалі на Польщу, а також запорукою переможного завершення військових кампаній та “звільнення люду королівства від усіх несправедливих тягарів і визиску” [2, 181]. Є. Бартмінський слушно звернув увагу на вплив ідеології “сарматизму” у середовищі польської шляхти на формування релігійних стереотипів, зокрема й у випадку Богородичного культу².

Сам титул “Regina Poloniae” ввів папа Пій Х лише 1904 р. Від 1923 р. свято Марії — Королеви Польщі відзначають як релігійне і національне 3-го травня. Визнання Божої Матері

Королевою Польщі — це одна з важливих рис національного вшанування Богородиці. Прагненням опіки Божої Матері зумовлюється не лише внутрішня, а й зовнішня побожність поляків: посвята спільноти на служіння Богородиці з обіцянкою охороняти Її честь, а також декларування своєї залежності від Богородиці [зокрема, присвійна форма імені Богородиці біля назв військових, дітей чи невілників, тобто усі вони — Найсвятішої Діви Марії (наприклад, “діти Найсвятішої Діви Марії”), здійснення численних літургійних актів на честь Божої Матері [13, 290, 291].

Відомості про два найвідоміші осередки марійного культу в Польщі з'являються у джерелах від XV ст. Першим осередком є костел краківських августинців, які вшановували образ Матері Божої Утішительки, що зберігається в соборі св. Катерини. За часів польського короля Владислава Ягайла там існувало навіть братство, посвячене опіці Богородиці. Другим є місце, що донині залишається метою численних паломницьких мандрівок, — вже згадана Ясна Гора в Ченстохові, де від XIV ст. зберігається ікона Божої Матері.

Аналізуючи літургійні книги, популярні молитовники, польські календарі XV—XVI ст., Ю. Копеч виокремлює сім свят на вшанування Богородиці: Благовіщення, Відвідання Єлисавети, Взяття в небо Богородиці, Різдво Божої Матері, Очищення Богородиці після Різдва Христа, Зачаття [14]. Усі ці свята в традиційному календарі тісно переплітаються з народними звичаями, із щоденним життям звичайної людини. Деякі свята у Польщі здобули особливі народні назви: свято Громниць або Очищення Марії — день Стрітіння Господнього. Свято Зільної Богородиці — день Успіння Божої Матері, день Сівної Божої Матері — Різдво Богородиці; днем Струмінної Богородиці (назва походить від струменя води) називали свято Благовіщення.

Те, що Матір Ісуса Христа є Матір'ю усіх християн, вплинуло і на творення образу Богородиці в народній культурі. Народна уява наділила Божу Матір рисами звичайної жінки, про

що свідчать численні описи як у прозових, так і в поетичних творах Її вчинків, емоційного стану. Як стверджують дослідники, образ Божої Матері в народній традиції є найбільш близьким саме до євангельського образу: він позбавлений ідеологічного забарвлення [1, 110]. Загалом образ Богородиці в польській народній культурі цілком відповідає народному стереотипу матері. Свідченням цього можуть слугувати риси, якими наділена в усній словесності Богородиця — старанна, турботлива, любляча і дбайлива. Заради Сина Вона здатна на будь-який вчинок. Богородиця супроводжує Христа від Його народження, аж до смерті та Воскресіння. Не розлучається із Сином і надалі — адже Ісус Христос перед Успінням кличе Її у райську обитель для того, щоб оселитися там разом. Не лише за долю свого Сина турбується Богородиця. Свідченням цього може слугувати низка різноманітних функцій, якими у фольклорі наділено Божу Матір: Вона добра господиня, помічниця породіллям, закоханим, Цілителька хворих. Деякі риси цього образу дозволяють простежити зв'язок з архаїчним культом землі: окремі рослини (дерева, квіти) у своїх народних назвах зберегли ім'я Богородиці (роза Діви Марії, м'ята Божої Матері, деревце Діви Марії) [1, 119]. Згідно з віруваннями польського народу, в день Благовіщення Пресвятої Богородиці розкривалася земля і починали рости рослини [24, 44].

У дослідженні Е. Роси фольклорний образ Богородиці розглянуто відповідно до дещо інших функціональних типів: Матір Божа — це Матір всіх людей; Страждаюча Матір; Господиня небесного і земного дому; Опікунка й Утішителька; захисниця знедолених; Милосердна Пані; Чудотвориця; Лікувальниця; Пані Небес — Королева ангелів; Королева Польщі; Надія усіх смертних [22]. Різноманітні вчинки Богородиці доводять, що у фольклорі образ Божої Матері зображено “без німбу святості, без жодних ознак божественності”; Її риси нагадують звичайну жінку-селянку, підкреслює дослідниця [22, 51]. Р. Томіцкій наголошує на тому, що Богородиця в народній культурі є

передовсім опікункою. Здійснюючи свою опіку над іншими, проявляється Її материнство та владарювання [24, 44]. Інший погляд на цю проблему представлено в науковому доробку Т. Клака. Дослідник стверджує, що народний образ Богородиці зберіг елемент сакральності, надприродню сутність, що виявилось у вмінні зцілювати, творити чуда. Дар чудотворіння аж ніяк не протиставляється простоті чи приземленості образу, а, навпаки, надає йому рис особливої “наївної простоти” [10, 238, 239].

Однією з важливих дослідницьких проблем, виділених сучасними польськими вченими, є жанрові дефініції творів, в яких образ Богородиці — центральний. Адже популярність, поширення у деяких жанрах фольклору марійної тематики дозволяє визнати ці твори “марійними”. Образ Матері, що народжує і дарує світові нове життя, годує, колише, сповиває, присипляє сина, обирає йому ім'я, піклується про його майбутню долю, найчастіше представлений в апокрифічних колядках. Тернистий шлях випробувань і перешкод, яких зазнала Божа Матір від часу народження Христа, детально змальовують ці різдвяні пісні. Через посередництво Божої Матері сприймається сама подія Різдва Ісуса Христа. В апокрифічних колядках Богородиця — Матір не тільки Новонародженого Дитяти, а й Мати всіх людей. Страждання Богородиці під хрестом, на якому помирає Ісус Христос, такі ж глибокі, як і Її тривога за грішників, особливо тих, які терплять страшні муки в пекельному вогні. Через те й просить Богородиця в Христа ключі від пекла. Тому, на думку польського етнологіста Єжи Бартмінського, є всі підстави для того, щоб виокремлювати з-поміж апокрифічних колядок “коляди Марійні”. Виклад сюжету в таких творах розгортається через дії, переживання Божої Матері [4]. Дещо іншої думки дотримується Т. Клак, стверджуючи, що в народній поезії не існує “чистих” марійних творів. Розповідь про Богородицю найчастіше ведеться у взаємозв'язку з іншими елементами твору. Тому недоцільно виокремлювати народну марійну поезію. Доцільні-

ше вживати визначення марійних мотивів у народних піснях [10, 238]. Найбільше таких марійних мотивів можна виявити в колядках та легендах, що розповідають про Різдво Христа, про Його страждання, Воскресіння. Образ Богородиці (переважно доброї господині) з'являється і в неапокрифічних жанрах польського фольклору, наприклад у весільних чи жартівливих піснях.

Одиницею аналізу прозових богородичних сюжетів та мотивів у праці Яцека Громбчевського став "Топос" — складова аналізованого образу, синтаксична сполука, що характеризується традиційною усталеністю, стереотипністю, узагальненістю, зумовленими сутністю фольклорного твору. Дослідження про Богородицю в народній прозі є однією з важливих частин докторської праці Я. Громбчевського (1982 р.) про образ Божої Матері в уявленнях польського народу [8, 157–167]. Топос Марії-Заступниці, Марії-Помічниці, топос флори та лунарний топос автор дослідження обґрунтовує відповідними прозовими сюжетами.

Цінним джерелом для розуміння образу Божої Матері в польській фольклорній прозі є збірка олітературених польських народних легенд, яку уклав польський письменник та публіцист, режисер Маріан Гавалевич (1852–1910). У збірці подано надзвичайно багато народних легенд про Богородицю. Згруповані народні твори в три групи, основою поділу на які стало місце життя та діяльності Пресвятої Богородиці — "На землі", "На небі" та "З неба" [7, 203].

Образ Божої Матері в польській народній культурі можна розглядати і в контексті формування та функціонування своєрідного зібрання різножанрових уснословесних джерел до вивчення народного християнства — "народної біблії". Таким комплексним дослідженням у традиційній словесності польського народу є праця Магдалени Зовчак [26]. Народна версія Біблії, зазначає дослідниця, поширюється в усний спосіб у формі різноманітних вірувань, уявлень, описів сновидінь... Специфіка формування та побутування фольклорного твору, зокрема народної легенди, дозволяла люди-

ні, яка навіть не читала Святого Письма, під впливом народної традиції розуміти символіку Біблії. Образи та події, створені народним релігійним світоглядом, наголошує дослідниця, є символічними, через що поєднання усіх сюжетів в "народній біблії" здійснюється непослідовно. Їх слід сприймати у контексті численних асоціацій, які зумовлюють згадані образи чи події: "Принцип символічної контамінації в народній Біблії пов'язується з ефектом, який притаманний для міфів. Мірча Еліаде назвав його імперіалізмом головних героїв, які довели себе формують величезну кількість мотивів. Ці мотиви первинно пов'язуються з іншими героями. Наприклад, Христос або Богородиця функціонально замінює Бога Отця" [26, 7]. Такий принцип композиції характеризується позачасовістю. Кожна історія сприймається символічною моделлю інтерпретації дійсності, яка оточує людину в її щоденному житті. "Символічне" поєднання подій у сюжеті найвиразніше простежується в народних колядках: Різдво Христа змінює опис страждань розп'ятого Сина Божого, Його смерть. Дослідниця наголошує на тому, що чимало вірувань "народної Біблії" походять від апокрифів, які тлумачать Біблію, тобто є екзегетичними. Якщо ж апокриф розглядати у широкому розумінні, то в межі цього визначення цілком входить і поняття "народної Біблії" [26, 13]. Хоча самі апокрифи М. Зовчак розглядає насамперед як джерело до вивчення поставленої проблеми. У "народній Біблії" образ Богородиці є одним із найпопулярніших. Значення її вчинків в народному християнстві не перевершують ролі самого Бога чи Христа. Божа Матір виконує роль медіаторки, що перебуває в усіх сферах універсуму [26, 485].

Таким чином, серед праць польських вчених, присвячених вивченню образу Божої Матері в польській традиційній культурі, можна виокремити два найважливіші напрямки — дослідження марійного культу і пов'язаного з ним вшанування Богородиці як Королеви Польщі, а також вивчення образу Божої Матері в народній культурі. Визнання Богородиці Коро-

левою Польщі сприяло формуванню переко-
нання, що саме Богородиця є покровителькою
та заступницею свого народу. З іншого боку,
це зобов'язує і представників спільноти вшановувати Богородицю, обороняти Її честь, ви-
являти свою залежність від Божої Матері.

Богородиця в польській народній культу-
рі, наголошують польські дослідники, — пе-
редусім звичайна жінка, що піклується про
долю свого Сина. Цей образ позбавлено “ко-
ролівських” рис, притаманних для загально-
національного культу Божої Матері в Поль-

¹ Заслуговує на увагу також досвід польських
науковців та теологів в упорядкуванні збірників
перекладних творів, присвячених Богородиці, та
коментарів до них. Так, низка термінологічних
та понятійних усталень знайшла відображення
у публікаціях серії “Текстів про Божу Матір”,
підготованої за редакцією оо. францисканців:
Teksty o Matce Bożej. — Т. 1. Ojcowie Kościoła
greccy i syryjscy / Przeł. i poprz. wstępem
ks. W. Kania. — Niepokalanów, 1981; Т. 2. Ojcowie
Kościoła łacińscy / Przeł. ks. W. Eborowicz,
ks. W. Kania. — Niepokalanów, 1981; Т. 3. Ojcowie
wspólnej wiary (w. VIII–XI) / Przeł. i poprz. wstępem
ks. W. Kania. — Niepokalanów, 1986; Т. 4. Dominikanie
średniowieczni / Przeł. i wstępami poprz. o. J. Salij
OP. — Niepokalanów, 1992; Т. 5. Franciszkanie
średniowieczni / Opr. M. S. Wszolek OFM Conv.,
poprz. wstępem S. C. Napiórkowski OFM Conv. —
Niepokalanów, 1992; Т. 7. Prawosławie. — Cz. I /
Wybór, wstęp i opr. ks. H. Paprocki. — Niepokalanów,
1991; Т. 8. Prawosławie. — Cz. II / Wybór, wstęp i opr.
ks. H. Paprocki. — Niepokalanów, 1991.

² *Bartmiński J.* Matka Boska w polskiej tradycji
Ludowej / Przegląd powszechny. — 2004. — № 5. — S. 274.
Загалом проблема впливу сарматизму на побуту
та релігійну культуру шляхти у Речі Посполитій, в
контексті формування т. зв. етногенетичних легенд,
має досить значний обсяг наукової літератури.
Див., наприклад: *Ulewicz T.* Sarmacja. Studium z
problematyki słowiańskiej XV i XVI wieku. — Kraków,
1950; *Pelc J.* Barok — epoka przeciwieństw. — Warszawa,
1993; *Grzybowski S.* Sarmatyzm. — Warszawa, 1996.
В українській науковій літературі подібна тематика
знайшла відображення у доробку Н. Яковенко,
Ю. Ушкалова, А. Макарова.

1. *Бартминьский Е.* Христианство и народная
культура: Богоматерь в польской народной
традиции // Язык культуры: семантика и
грамматика. — М., 2004. — С. 107–130.

2. *Заишкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі: Від

щі. Окрім того, Божу Матір є Заступницею
та постійною Опікункою всіх тих, хто до Неї
звертається. У польській народній культурі
образ Божої Матері часто асоціюється з при-
родою, плідністю самої землі, що свідчить
про функціонування та оновлення давніх ар-
хетипів.

Дослідження народнорелігійного світогля-
ду, а також формування в релігійній свідомості
поляків ставлення до Божої Матері, у Польщі
належить до найбільш актуальних і досліджу-
ваних питань.

найдавніших часів до наших днів. — Л., 2002. — С. 181.
3. *Bartmiński J.* Matka Boska w polskiej tradycji
ludowej // Przegląd powszechny. — 2004. — № 5. —
S. 271–281; № 6. — S. 479–490.

4. *Bartmiński J.* W świecie polskich kolęd ludowych. —
S. 30, 31.

5. *Chodźdło T.* Kościół i kultura ludowa // Chrześcijaństwo w Polsce. — Lublin, 1966. — Т. 3. —
S. 111.

6. *Gajek S.* Ekumeniczny aspekt mariologii w
Katechizmie Kościoła Katolickiego // Maryja w
Katechizmie Kościoła Katolickiego. Materiały z
symposium. — Kraków, 1995. — S. 97–103.

7. *Gawalewicz M.* Królowa Niebios. Legendy o Matce
Boskiej. — Warszawa, 2006.

8. *Grąbczewski J.* Postać Matki Boskiej w ludowych
przekazach językowych // Polska sztuka ludowa. —
1984. — № 3. — S. 157–167.

9. *Grzybowski S.* Sarmatyzm. — Warszawa, 1996.
В українській науковій літературі подібна тематика
знайшла відображення у доробку Н. Яковенко,
Ю. Ушкалова, А. Макарова.

10. *Klak T.* Matka Boska w poezji ludowej // Matka
Boska w poezji polskiej. — Lublin, 1959. — S. 211–
239.

11. *Kniazęff A.* Matka Boża w Kościele
prawosławnym. — Warszawa, 1996.

12. *Kopeć J.* Formy kultu Maryjnego w polskiej
religijności XIX wieku // Roczniki teologiczne. —
1996. — Т. XLIII, zeszyt 4. — S. 165–187.

13. *Kopeć J.* Geneza patronatu maryjnego nad
narodem polskim // Roczniki teologiczne. — 1986. —
Т. X, zeszyt 2. — S. 275–291.

14. *Kopeć J.* Polskie zwyczaje maryjne i praktyki
religijne w XVI w. // Częstochowskie studia
teologiczne. — 1981/ 82. — Т. IX–X. — S. 101–169.

15. *Kopeć J.* Współczesna maryjność polska // Roczniki
teologiczno-kanoniczne. — 1983. — S. 125–144.

16. *Kudasiewicz J.* Biblijne spojrzenie na Matkę
Jezusa w ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego //
Maryja w Katechizmie Kościoła Katolickiego.

Materiały z sympozjum. – Kraków, 1995. – S. 21–33.
17. *Matka Boska ludowa i polska (Materiały do studium mariologii ludowej w Polsce)* / Pod red. S. C. Napiórkowskiego – Lublin, 1991.

18. *Napiórkowski S. C. Mariologia i pobożność Maryjna jako problem ekumeniczny // Roczniki teologiczno-kanoniczne.* – 1983. – T. XXX, zeszyt 2. – S. 17–32.

19. *Napiórkowski S. C. Natura współodkupieńczej zasługi Maryi // Roczniki teologiczne.* – 1965. – T. XII, zeszyt 2. – S. 69–83.

20. *Napiórkowski S. C. Polska mariologia śpiewana // Roczniki teologiczno-kanoniczne.* – 1987. – T. XXXIV, zeszyt 2. – S. 41–62.

21. *Pelc J. Barok – epoka przeciwieństw.* – Warszawa, 1993.

22. *Rosa E. Typy Madonny w literaturze ludowej // Literatura ludowa.* – 1986. – № 3. – S. 19–55.

23. *Teksty o Matce Bożej.* – T. 1. *Ojcowie Kościoła greccy i syryjscy* / Przeł. i poprz. wstępem

ks. W. Kania. – Niepokalanów, 1981; T. 2. *Ojcowie Kościoła łacińscy* / Przeł. ks. W. Eborowicz, ks. W. Kania. – Niepokalanów, 1981; T. 3. *Ojcowie wspólnej wiary (w. VIII–XI)* / Przeł. i poprz. wstępem ks. W. Kania. – Niepokalanów, 1986; T. 4. *Dominikanie średniowieczni* / Przeł. i wstępami poprz. o. J. Salij OP. – Niepokalanów, 1992; T. 5. *Franciszkanie średniowieczni* / Opr. M. S. Wszółek OFM Conv., poprz. wstępem S. C. Napiórkowski OFM Conv. – Niepokalanów, 1992; T. 7. *Prawosławie.* – Cz. I / Wybór, wstęp i opr. ks. H. Paprocki. – Niepokalanów, 1991; T. 8. *Prawosławie.* – Cz. II / Wybór, wstęp i opr. ks. H. Paprocki. – Niepokalanów, 1991.

24. *Tomicki R. Religijność ludowa // Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej* / Pod red. M. Biernackiej, M. Frankowskiej. – Wrocław–Warszawa, 1981. – T. II.

25. *Ulewicz T. Sarmacja. Studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI wieku.* – Kraków, 1950.

26. *Zowczak M. Biblia ludowa. Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej.* – Wrocław, 2000.

The article covers the most important issues of the modern investigation of Virgin Mary in Poland, notably: the Blessed Virgin in the church tradition; the Blessed Virgin is a guardian of Polish people, the image of the Blessed Virgin in folk Christianity. The investigation allows realizing the depth and modernity of the Virgin Mary theme in Polish and Ukrainian historiography.